

Ihanteesta todellisuuteen ja todellisuudesta ihanteeseen

Gun-Viol Vik-Tuovinen
Vaasan yliopisto

Abstract

The article discusses the implementation of the ideals of interpreting in the reality of varied interpreted events relying on the theory of action research. Action research is described as a process that aims at gradually improving an action by involving the participants of the activity in the development throughout the development process from the detection of a problem to the evaluation of the solution. The article illustrates the adaptation of action research by means of examples from two studies. The first study, based on a questionnaire, was carried out in the region of Ostrobothnia in Western Finland directed to delegates of council meetings interpreted between Finnish and Swedish. The other study comprises interpreter interviews on the subject of practical knowledge related to interpreting and interpreted events. The conclusions are that clients, organisers, interpreting agencies, institutions and other participants involved in the activity of interpreting should be widely included in the development of the field and that the outcome of the development should be thoroughly implemented in practice and reported to all those affected by it.

Keywords: tulkkaus, toimintatutkimus, tulkkauksen käytänteiden kehittäminen

Avainsanat: interpreting, action research, development of interpreting practices

1 Johdanto

Yhteiskunnan muutokset vaikuttavat tulkkauksen alaan sekä Suomessa että kansainvälisesti. Muutoksen vastapainona alalla on suhteellisen vakaita käytänteitä, jotka ohjaavat tulkkien toimintaa ja tulkkauksen tilannekohtaista toteutumista. Muutokset luovat tarvetta uudistaa käytänteitä, mutta ala vaikuttaa olevan suhteellisen hidasta muuttamaan. Tämä hitaus luo toisaalta alalle myönteistä vakautta, mutta se voi toimia myös kehityksen esteenä.

Pohdin artikkelissa ihanteen ja todellisuuden välistä vuorovaikutusta toisaalta säännöstoista ja ohjeistuksista lähtien, toisaalta tulkkaukseen osallistuvien osapuolten näkökulmasta. Pohdinnan teoreettisena lähtökohtana käytän toimintatutkimuksen näkemyksiä toiminnan muuttamisesta ja kehittämisestä (Carr & Kemms 1986, Heikkinen & Jyrkämä 1999). Toimintatutkimuksen mukaan toimijan käytänteet kuvaavat hänen ymmärrystään ja sitoumuksiaan, ja toimija itse pystyy tutkimaan ja kehittämään omaa toimintaansa (Carr & Kemms 1986: 191). Käytänteillä tarkoitetaan viestinnän osapuolten käytännön tulkkaustoiminnan kautta hankkimaa tietoa, jota he hyödyntävät toiminnassaan (vrt. Gustafsson 2000, Vik-Tuovinen 2011).

Tulkkaukseen liittyviä säännöstöjä ja ohjeistuksia voidaan pitää hyvien ja toimivien käytänteiden kuvauksina (Vik-Tuovinen 2011). Säännöstöjä ja ohjeistuksia on koottu tulkkien, toimeksiantajien ja tulkkausta käyttävien käyttöön. Tulkkien etujärjestöt ovat

olleet alullepanijoita, kun tulkkaustoiminnan käytänteitä on vakiinnutettu ohjeistuksiin, ja lähtökohtana ovat usein olleet tulkin tarpeet: miten tulkattavaa tilannetta voidaan ohjata niin, että tulkin oikeudet toteutuvat ja viestintä toimii tulkin kannalta mahdollisimman sujuvasti. Ohjeistuksiin kootut käytänteet ovat perinteisesti koskeneet lähinnä konferenssitulkkausta. Konferenssitulkkiain kansainvälinen järjestö AIIC on jo vuosikymmeniä edistänyt tulkkiain työskentelyoloja laatimalla säännöstöjä ja ohjeita, jotka ovat olleet esikuvina muidenkin järjestöjen kehittämistoiminnalle (AIIC 2012a, 2012b). Yhteiskunnan muuttumisen myötä ohjeistuksissa, opetuksessa ja tutkimuksessa on keskitytty enemmän myös esimerkiksi asioimis- ja oikeustulkkaukseen. (Vrt. Wadensjö 2011.) Viestinnän muidenkin osapuolten ohjeistusta on jossakin määrin kehitetty, on esimerkiksi laadittu ohjeita tulkin välityksellä puhuville ja tulkkaukspalveluja tilaaville (vrt. Piehl & Vihonen 2010, Suomen kääntäjien ja tulkkiain liitto 2012a). Myös tulkkaukseen liittyvää ns. hiljaista tietoa (Polanyi 1966) on saatettu kirjalliseen muotoon opetuskäyttöön ja käytännön tulkkauksen tueksi (esim. Hytönen & Rissanen toim. 2006, Holmgren 2009).

Ohjeistuksiin koottujen käytänteiden lisäksi eri osapuolilla on myös yleisesti sovellettavaa tai tiettyihin tulkkaustoimeksiintoihin liittyvää käytännön tietoa. Tätä tietoa voi olla esimerkiksi usein tulkkeja käyttävillä toimeksiintajilla, tulkkauksen opettajilla tai tulkkaustekniikasta vastaavilla (Vik-Tuovinen 2011: 308–310).

Valaisen artikkelissani esimerkein asiakkaiden ja tulkkiain esittämiä näkökohtia tiettyihin tulkkauksitilanteisiin liittyvistä käytänteistä. Asiakasnäkökulmaa pohdin eräälle asiakasryhmälle suunnatun kyselyn perusteella. Tulkkihaastatteluihin perustuen esittelen, miten tulkit kuvaavat ammattikunnan yhteisten käytänteiden lisäksi myös eri tulkkauksitilanteisiin liittyviä ja tiettyjen asiakkaiden tarpeisiin vastaavia käytänteitä.

Käytänteiden kehittämisessä tarvitaan todellisuuden ja ihanteiden välistä tasapainoilua. Tässä tasapainoilussa tulkkauksen alan eri toimijoilla on omat tehtävänsä ja vastuunsa.

2 Toiminnan vakiinnuttaminen ja kehittäminen

Eri instituutioissa vakiinnutetaan työskentelykäytänteitä työn järjestämiseksi tarkoituksenmukaisesti (Heikkinen 2000: 269). Työskentelykäytänteiden vakiinnuttamisella voidaan lisäksi varmistaa, että eri osapuolten oikeudet huomioidaan. Ammattieettiset säännöt voivatkin perustua lainsäädäntöön. Esimerkiksi Suomen kääntäjien ja tulkkiain liiton Tulkin ammattisäännöstö (Suomen kääntäjien ja tulkkiain liitto 2012b) noudattaa Suomen lainsäädäntöä vaitiolovelvollisuuden, puolueettomuuden ja jääviyden osalta (ks. Hallintolaki 6.6.2003/434, 65 § tulkin ja kääntäjän esteellisyydestä ja Rikoslaki 19.12.1889/39, 36 luku salassapitovelvollisuudesta). Tämän tyyppiset ohjeistukset ovat luonteeltaan preskriptiivisiä. Esimerkiksi Suomen kääntäjien ja tulkkiain liiton Asioimistulkkausohjeissa (Suomen kääntäjien ja tulkkiain liitto 2012c) todetaan, että tulkille on hänen valmistautumistaan varten toimitettava mahdollisimman paljon etukäteismateriaalia ja lisäksi että ”jos tulkki ei ole materiaalin puuttumisen vuoksi voinut valmistautua tulkkaukseen etukäteen, hänellä on oikeus perehtyä asiaan ja tarvittavaan terminologiaan toimeksiintannon aikana”. Käytännössä yhteistyö tulkkiain ja muiden tulkkausosapuolten välillä ei aina suju näin hyvin, ja varsinkin etukäteismateriaalin saaminen on usein ongelmallista (vrt. Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011: 147–148). Voidaan

kin todeta, että osa ohjeistuksista kuvaa ihannetilannetta, josta käytännön tulkkauksilanne saattaa poiketa.

Toiminnan vakiinnuttamisesta on hyötyä siksi, että se suojaa satunnaisuudelta. Toiminnalle saadaan tietyt toimintaperiaatteet, jotka ohjaavat ja normittavat työtä. (Heikkinen 2000: 269–270.) Toiminnan vakiintuneiden käytänteiden kuvaamisesta esimerkiksi ohjeistuksissa on lisäksi se hyöty, että ns. hiljainen tieto voidaan kuvaamalla verbalisoida ja siten välittää toimintaan osallistuville osapuolille (vrt. Rolf 1991: 27).

Yhteiskunnan muutokset asettavat haasteita työelämän ja työhön liittyvien käytänteiden kehittämiseen. Vaarana on, että vakiintuneita käytänteitä pidetään itsestäänselvyytenä. Toiminnassa tukeudutaan lähtökohtaisesti tiettyihin tapoihin toimia, eikä huomata muutostarpeita. Tietyn instituution ammattilaiset saattavat myös tarkastella instituution toimintaa liian yksipuolisesti omasta näkökulmastaan, eivätkä he huomioi riittävästi muiden toiminnassa mukana olevien osapuolten tarpeita ja mielipiteitä.

Käytänteitä voidaan kehittää esimerkiksi hyödyntämällä työkaluna toimintatutkimusta. Aaltola ja Syrjälä (1999: 14) toteavat, että toimintatutkimuksessa kohteina ovat yhteisön toimintatavat, osallistujien oma ymmärrys toiminnastaan ja itse toimintatilanne. Kehittämistoiminta on osallistuvaa ja kohdistuu käytänteisiin, ja osallistujat joutuvat pohtimaan omia käsityksiään, arvostuksiaan ja ymmärtämiskykyään. Tämän tyyppinen lähestymistapa sopii myös tulkkaustoiminnan kehittämisen lähtökohdaksi, koska tulkki toimii tilanteessa paitsi yksilönä myös tulkkiyhteisön jäsenenä ja tulkkattavan viestintätilanteen osapuolena. Tulkin toimintaan tulkkauksitilanteessa vaikuttavat tilannekohtaiset tekijät, kuten tulkkattavan tilaisuuden osallistujat, tulkin omat tiedot, taidot ja ominaisuudet sekä tulkkiyhteisön tai tulkin omat käsitykset hyväksyttävästä toiminnasta (vrt. Vik-Tuovinen 2011: 304).

3 Toimintatutkimuksen soveltaminen tulkkaustoiminnan kehittämiseen

Toimintatutkimusta on kuvattu prosessiksi, jonka tavoitteena on asioiden muuttaminen ja kehittäminen paremmaksi (Aaltola & Syrjälä 1999: 18). Kehittäminen toimintatutkimuksen keinoin voi tapahtua kehitettävän yhteisön sisäisenä toimintana, jolloin kehittäjinä on yksi tai useampia yhteisön jäseniä. Toinen vaihtoehto on, että kehittämis-toimintaan osallistuu ulkopuolinen tutkija. Toimintatutkimuksen keskeinen menetelmä on keskustelu, jonka kautta pyritään yhteisesti hyväksyttäviin näkemyksiin. Myös ulkopuolisen tutkijan pyrkimyksenä on näin ollen kaikkien asianosaisten näkemysten huomioinnin. (Heikkinen & Jyrkämä 1999: 36–40.)

Toimintatutkimuksessa on kyse vähitellen ja usean vaiheen kautta tapahtuvasta prosessinomaisesta kehittämisestä (Kiviniemi 1999: 63). Kehittämisprosessin alkaessa toiminnassa vallitsee tietyt menetelmät, käsitykset ja tilanteita. Prosessin aikana jotkut näistä elementeistä säilyvät, kun taas toisia poistetaan, lisätään tai muutetaan (Carr & Kemms 1986: 182). Prosessia on kuvattu toimintatutkimussyklinä. Syklin eri vaiheet ovat aikajärjestyksessä 1) *ongelman tai tarpeen havaitseminen ja kartoittaminen*, 2) *suunnitelman laatiminen ongelman ratkaisemiseksi tai tarpeeseen vastaamiseksi*, 3) *suunnitelman toteuttaminen ja testaaminen* sekä 4) *havainnointi, arviointi ja reflektointi*. Näiden vaiheiden jälkeen suunnitelmaa parannetaan, se toteutetaan ja testataan uudestaan,

minkä jälkeen taas havainnoidaan, arvioidaan ja testataan jne. Olennaista on, että prosessi on jatkuva ja että toimintaa kehitetään ja parannetaan edelleen. Toimintatutkimusta on kuvattu myös spiraalina, joka syntyy, kun useita toimintatutkimussyklejä asetetaan peräkkäin. Usein prosessin aikana huomataan myös uusia tarpeita ja toimintatutkimusspiraalille kehittyä sivuspiraaleja. (Heikkinen & Jyrkämä 1999: 36–39.)

Toimintatutkimuksen periaatteita voidaan soveltaa tulkkaustoimintaan ja siihen liittyvään kehittämiseen. Luonnollinen tulkkaustoiminnan kehittäjä on tulkkien muodostama tulkkiryhmä. Muita kehittäjiä tai kehitykseen osallistuvia tahoja voivat olla tulkattavaan tapahtumaan eri tavoin osallistuvat osapuolet (tulkkaustilanteissa läsnä olevat puhujat, kuulijat, toimeksiantajat, tapahtuman järjestäjät), ulkopuoliset tutkijat tai tulkkauksen opettajat. Joukkoa voidaan laajentaa koskemaan myös erilaisia järjestöjä, viranomaisia, tulkkaustekniikan tarjoajia ym. Keskeistä toimintatutkimuksessa on kuitenkin, että kehitystyö tapahtuu yhteisöllisenä prosessina, jolloin kehittäjillä on oltava riittävästi tietoa ja kokemusta toiminnasta sekä ennen kaikkea riittävän kiinteät suhteet yhteisöön.

4 Todellisuuden havaitseminen

Kristiina Abdallah toteaa väitöskirjassaan (Abdallah 2012), että kääntämisen kentällä eri toimijoiden välisessä yhteistoiminnassa riittää kehitettävää ja että kentällä on myös ratkaisemattomia etiikkaan, laatuun ja luottamukseen liittyviä ongelmia. Ongelmanratkaisu vaatii hänen mukaansa kollektiivista toimintaa, ja tähän toimintaan pitäisi saada mukaan kääntäjät ja heidän edunvalvojansa, kääntäjiä kouluttavat ja kääntämistä tutkivat tahot sekä käännösteollisuus ja käyttäjien edustus. Myös tulkkauksen kentällä on olemassa vastaavia kehittämisen kohteita ja ongelmia.

Seuraavaksi havainnollistan kahden empiirisen tutkimuksen avulla, miten tulkkauspalvelun käyttäjät ja tulkit nostavat esille kehittämisen kohteita. Toinen tutkimus valaisee aihetta tulkattavan tilaisuuden osallistujien näkökulmasta, toinen tulkkien näkökulmasta.

4.1 Kyselytutkimus tulkattujen valtuustokokousten osallistujille

Osana Vaasan yliopiston ja Oulun yliopiston yhteisen tutkimusryhmä BiLingCo:n tutkimushanketta *Kaksikielisyys ja monikulttuurinen Suomi – hyviä käytänteitä ja tulevaisuuden haasteita erikoisalaviestinnän kontekstissa*¹ (BiLingCo 2012) tutkitaan kolmen kaksikielisen valtuuston kokouksetkäytänteitä. Nämä valtuustot ovat Vaasan kaupunginvaltuusto, Pohjanmaan maakuntavaltuusto ja Vaasan sairaanhoitopiirin valtuusto. Valtuustot toimivat kahdella kielellä ja niiden kokouksissa on simultaanitulkkaus suomesta ruotsiin ja ruotsista suomeen. Ruotsinkielisten asukkaiden osuus valtuustojen edustamilla maantieteellisillä alueilla on Vaasan kaupungissa 25 % ja kahden muun valtuuston alueella 51 %.

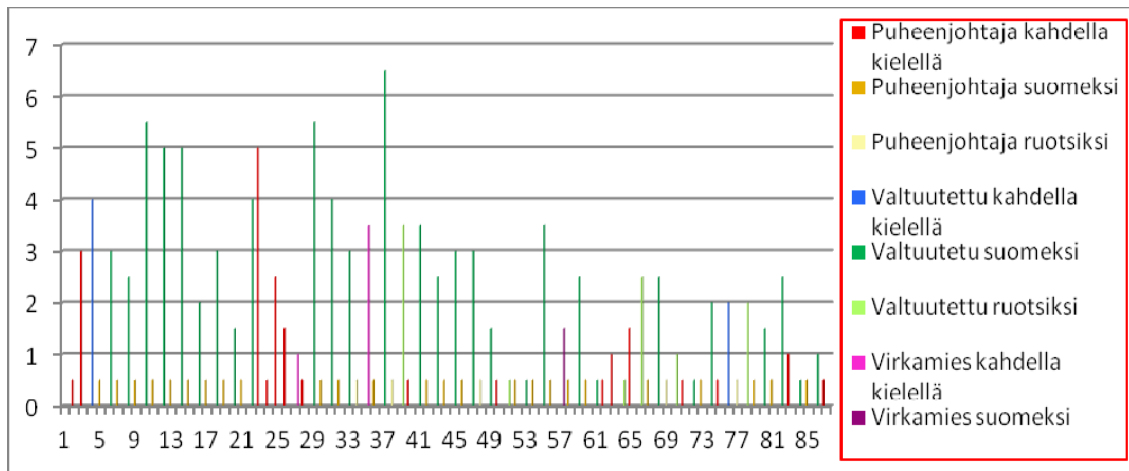
Valtuustojen kaksikielisyyttä on tutkittu kyselyn ja videoaineiston avulla. Valtuutetuille vuonna 2011 suunnatulla sähköisellä kyselyllä selvitettiin heidän kielellistä käyttäytymistään ja käsityksiään kaksikielisistä kokouksetkäytännöistä. Kysely lähetettiin noin 200 valtuutetulle ja varavaltuutetulle. Varsinaisista valtuutetuista kyselyyn vastasi neljännes,

kun taas varavaltuutettujen vastausprosentti oli alhaisempi. Vaasan kaupunginvaltuuston kokouksista on lisäksi kuvattalenteita vuosien 2010 ja 2011 valtuustokokouksista. Tallenneaineistoa on yhteensä yli 50 tuntia 16 kokouksesta. Tässä artikkelissa tulosten esittely keskittyy muutamaankin tulkkauksen kannalta keskeiseen kohtaan.

Kielilaissa (423/2003, § 28) säädetään, että kaksikielisen kunnan toimielimen jäsenellä on oikeus käyttää kokouksessa suomea tai ruotsia ja lisäksi todetaan, että jos toimielimen jäsen ei ymmärrä suullista puheenvuoroa, se on pyynnöstä hänelle lyhyesti selostettava. Tämä pätee myös kaksikielisiin kuntayhtymiin. Tutkituissa valtuustoissa ei käytetä selostusta, vaan ymmärtäminen varmistetaan simultaanitulkkauksella.

Käytänne tutkituissa valtuustoissa on yleensä se, että puheenjohtajat johtavat kokoukset kahdella kielellä ja myös esittelijöinä toimivat virkamiehet puhuvat usein tulkkauksesta huolimatta sekä suomea että ruotsia. Valtuutettujen puheenvuorot sen sijaan tulkataan johdonmukaisesti. Kuvio 1 kuvaa kaksikielisen kokouksen kulkua. Kokouksen eri osallistujien suomen ja ruotsin kielen käyttöä on kuvattu erivärisillä pylväillä. Puhujat voivat puheenvuoroissaan puhua suomea, ruotsia tai kumpaakin kieltä. Kahdella kielellä esitetyt puheenvuorot voivat olla rakenteeltaan pääosin kahdenlaisia. Puhuja voi puheenvuorossaan käyttää suomea ja ruotsia vuorotellen joko niin, että hän toistaa saman asiasisällön toisella kielellä tai niin, että hän puhuu eri asioista suomeksi ja ruotsiksi. Pylvään korkeus ilmaisee puolen minuutin tarkkuudella, montako minuuttia puheenvuoro on kestänyt. Kuviossa esitetyn kokouksen kokonaiskesto oli noin 1 h 20 min.

Kuvio 1. Kaksikielisen valtuustokokouksen kulku, esimerkkinä Vaasan kaupunginvaltuuston kokous 15.8.2011. Pystysuora akseli ilmaisee puheenvuoron keston minuuteissa, vaakasuora akseli ilmaisee puheenvuoron järjestyksen.

Kuviossa 1 kuvatussa kokouksessa sekä puheenjohtajan että valtuutettujen puheenvuoroissa on käytössä kaikki kolme kielellistä vaihtoehtoa, mutta virkamiesten puheenvuoroissa ei ole yhtäkään pelkästään ruotsin kielellä esitettyä puheenvuoroa. Puheenjohtajan yksikieliset puheenvuorot ovat yleensä sellaisia, joissa hän antaa puheenvuoron seuraavalle puhujalle puhujan omalla äidinkielellä tyylisiin ”*valtuutettu X*” tai ”*fullmäktig Y*”. Joskus puheenjohtajan puheenvuoro voi olla yksikielinen, jos hän suuntaa sen tietyille valtuutetuille, esimerkiksi varmistaakseen tältä jonkin asian.

Kyselyssä valtuutetut ilmaisevat yleensä olevansa tyytyväisiä kaksikielisiin kokouskäytänteisiin. Vastaajista yli 70 % yhtyi täysin väittämään *Sekä suomen että ruotsin kielen käyttö valtuuston kokouksissa toimii minusta hyvin*. Täysin eri mieltä väittämän kanssa ei ollut kukaan, ja osittain eri mieltä olevien osuus vaihteli valtuustoittain 0 % – 17 %. Kyselyssä vastaajat saivat esittää mielipiteitä myös tulkkauksesta jatkamalla väittämää *Tulkkaus valtuuston kokouksissa on mielestäni ___*. Tulkkauksesta todetaan, että se on tarpeellista ja edellytys sille, että täysin yksikieliset valtuutetut voivat osallistua tasa-arvoisina keskusteluun. Vastaajat mainitsevat hyvinä puolina, että tämän käytännön ansiosta jokainen saa käyttää omaa äidinkieltään ja että sanoma tavoittaa koko valtuuston. Tyytymättömyyttä vastaajat saivat ilmaista jatkamalla väittämää *Pahinta valtuuston kaksikielisissä kokouskäytännöissä on ___*. Valtuutetut ilmaisevat tyytymättömyytensä siihen, että puheenjohtaja tai virkamiehet puhuvat normaalista käytännöstä poiketen joskus vain yhtä kieltä, ja silloin kyseinen kieli on valtuuston enemmistön kieli. Myös valtuutettujen tapa käyttää suomea tai ruotsia voi antaa aihetta negatiivisiin kommentteihin. Ollaan tyytymättömiä siihen, että kaikki valtuutetut eivät puhu omaa äidinkieltään ja että jotkut toistavat juuri sanomansa asian toisella kielellä, vaikka kaikki on jo tulkattu toiselle kielelle. Valtuutetut esittävät myös ehdotuksia tulkkaukseen liittyvien käytänteiden kehittämiseksi. He mainitsevat, että tulkkauksen takia pitäisi voida luopua kokousten johtamisesta kahdella kielellä ja että tulkkaus olisi hyvä saada mukaan myös paikallistelevisiön lähetyksiin kaupunginvaltuuston kokouksista.

Valtuutettujen vastauksista syntyy käsitys, että yleensä vastaajat ovat tyytyväisiä nykykäytänteisiin. Joidenkin mielestä kuitenkin kokousten kielellisiä käytänteitä yleensä ja myös tulkkaukseen liittyviä käytänteitä voitaisiin kehittää paremmiksi. Toimintatutkimuksen sanoin voidaan todeta, että ongelmia ja kehittämisen tarpeita on havaittu. Haasteena toiminnan kehittämiseksi on toisaalta näiden eri mielipiteiden yhtensovittaminen ja toisaalta valtuustoinstituutioiden perinteisiin pohjautuvien käytänteiden muuttaminen. Heikkinen (2000: 269) ilmaisee perinteisiin liittyvän ongelman toteamalla, että viittaamalla siihen, että näin on tehty aina ennenkin ”tarkoitetaan ehkä, että näin pitää tehdä, koska näin on tapana tehdä”. Samalla hänen mukaansa ”opastetaan konventiosta tietämätöntä tai piittaamatonta olemaan kyselemättä turhia ja tyytymään talon tapoihin”. Heikkinen (emt.) toteaa, että joissakin tapauksissa konventiosta voi tulla kehityksen este, jos sitä pidetään selviönä, johon ei puututa. Valtuutettujen vastauksista ilmenee kuitenkin selkeitä perinteisiin liittyviä käytänteitä, jotka ainakin joidenkin valtuutettujen mielestä kaipaavat kehittämistä.

4.2 Tulkkien haastattelututkimus

Tulkkien haastatteluista koostuva aineisto on vuodelta 2010, ja se perustuu neljän ammattitulkkin haastatteluun. Tässä keskityn tulkkien ja toimeksiantajien väliseen yhteistyöhön liittyviin kommentteihin. Toimeksiantajilla voidaan tarkoittaa sekä tulkkiä että sellaisia toimeksiantajia, jotka itse varaavat tulkit järjestämiinsä tilaisuuksiin. Aineiston tulkeista kolmella on pitkä kokemus tulkin työstä, kymmenestä vuodesta yli kolmeenkymmeneenviiteen vuoteen, neljännellä tulkilla on muutaman vuoden työkokemus.

Haastatteluissa tulkit korostavat tulkkien ja toimeksiantajien yhteistyön merkitystä. Niissä mainitaan, että toimeksiantajalle on viestittävä tulkin toimeksiannon järjestämi-

seen liittyvistä tarpeista. Erityisesti painotetaan, että tulkki tarvitsee tilaisuuteen liittyvää tietoa puhujista, osallistujista ja siitä, miten tilaisuus on järjestetty. Myös tulkkien mahdollisuus valmistautua tehtäväänsä korostuu. Eräs tulkki mainitsee erikseen perustele- vansa tilaisuuden järjestäjille, että ”jos puhuja haluaa saada viestinsä perille, tulkin on pystyttävä valmistautumaan”. Toistuvasti samalle toimeksiantajalle tulkkaminen var- mistaa myös haastateltujen mielestä, että tulkilla on kohtuulliset tiedot tilaisuuden luonteesta, toimeksiantajan odotuksista ja asiakkaiden tarpeista. Saman tulkkaustehtä- vän yhdessä hoitavien tulkkien välinen yhteistyö sekä valmistautumisessa että tehtävän aikana mainitaan myös haastatteluissa.

Erityisinä puutteina ja kehittämisen kohteina tulkit mainitsevat, että myös tilaisuuden osallistujille pitäisi antaa tietoa tulkkauksesta. Monella tulkattavan tilanteen osallistu- jalla ei ole ennestään kokemusta tulkkauksesta, ja siksi heidän opastamisensa on tär- keää. Korostetaan, että toimeksiantaja voisi opastaa tulkattavaan tilaisuuteen osallistu- via. Haastatellut tulkit kertovat sopivansa mahdollisuuksien mukaan itse tulkkaukseen liittyvistä asioista toimeksiantajien kanssa, mutta myös tulkkivälitysten asemaa tiedot- tamisessa tähdennetään. Eräs tulkki toteaa, että välitykset eivät aina tiedä, mitä kaikkea tilaisuuteen liittyy, koska välittäjällä itsellään ei välttämättä ole kokemusta käytännön tulkkauksesta ja tulkkauksilanteista kokonaisuuksina.

Esimerkkejä siitä, miten tulkattavien tilaisuuksien osallistujien opastamiseen voidaan panostaa, ovat eurooppalaisen oikeustulkki- ja oikeudellisten tekstien kääntäjien jär- jestön EULITAn ja puolustusasianajajien eurooppalaisen organisaation ECBAn yhteiset ohjeet (EULITA & ECBA 2010). Ohjeissa todetaan mm., että ennen oikeudenkäynnin aloittamista suoritetaan lyhyt eri osapuolten esittely ja samalla korostetaan oikeustulkin puolueettomuutta ja todetaan, että tulkin tehtävänä on kääntää esitetyt puheenvuorot tarkasti ja luotettavasti. Toinen esimerkki ovat Suomen kääntäjien ja tulkki- liiton (2012c) Asioimistulkkausohjeiden maininnat, joiden mukaan tulkki ”sopii ennen tulk- kauksen alkamista osanottajien kanssa siitä, että he puhuvat vuoron perään ja jaksotta- vat puheensa niin, että tulkki pystyy kattavaan tulkkaukseen” ja tulkki ”sopii etukäteen paikasta, jossa hän istuu/seisoo tulkkauksen aikana”.

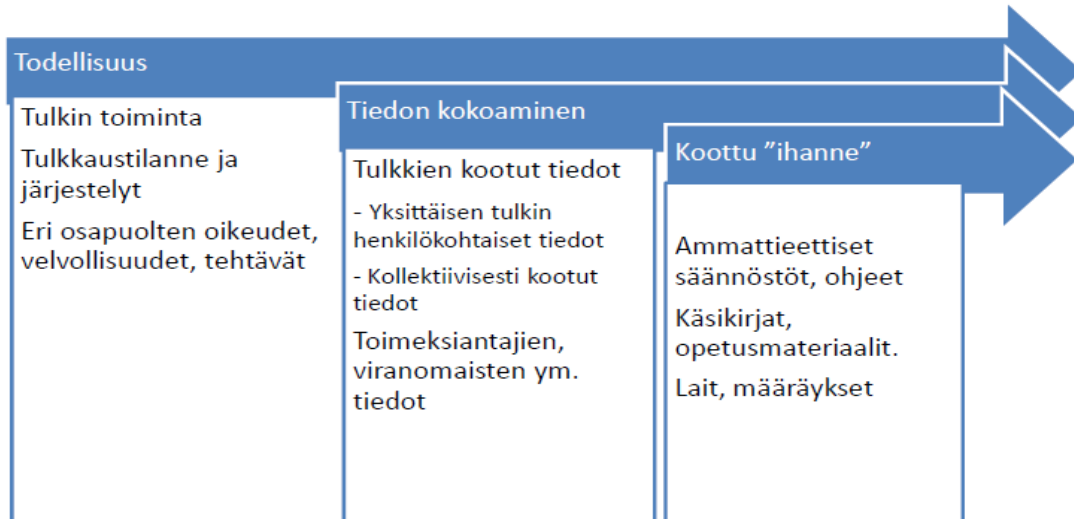
Haastatellut tulkit katsovat toimeksiantajien tarvitsevan enemmän tietoa tulkattavien tilaisuuksien järjestelyistä. He korostavat toimeksiantajan, tulkkivälittäjien, tilaisuuden osallistujien ja tulkki- välisen tiedonkulun ja vuorovaikutuksen tärkeyttä. Tulkit huo- maavat toiminnassaan tarpeellisia kehittämiskohteita. Osittain he voivat itse vaikuttaa esimerkiksi työskentelytapoihin ja -oloihin, mutta toiminnan kehittäminen järjestelmäl- lisemmin esimerkiksi toimintatutkimuksen keinoin voisi luoda tulkattaviin tapahtumiin johdonmukaisemmat puitteet ja toimintatavat.

5 Ihanteen ja todellisuuden vuorovaikutus

Tulkattavien tapahtumien osapuolten välisellä vuorovaikutuksella voidaan tuoda toimi- via käytänteitä ja ns. ihanteita konkreettisiin tulkkauksilanteisiin. Ihanteen ja todellisuus- välisen vuorovaikutuksen välineenä voivat myös toimia ammattieettiset säännöstit ja ohjeet sekä erilaiset käsikirjat ja opetusmateriaalit. Nämä kirjoitetut aineistot kuvaav- vat tulkkauksilanteita sellaisina kuin niiden tulisi olla erilaisissa olosuh- teissa. Yleensä ne perustuvat käytännön kokemukseen tulkattavien tilanteista. Tämä

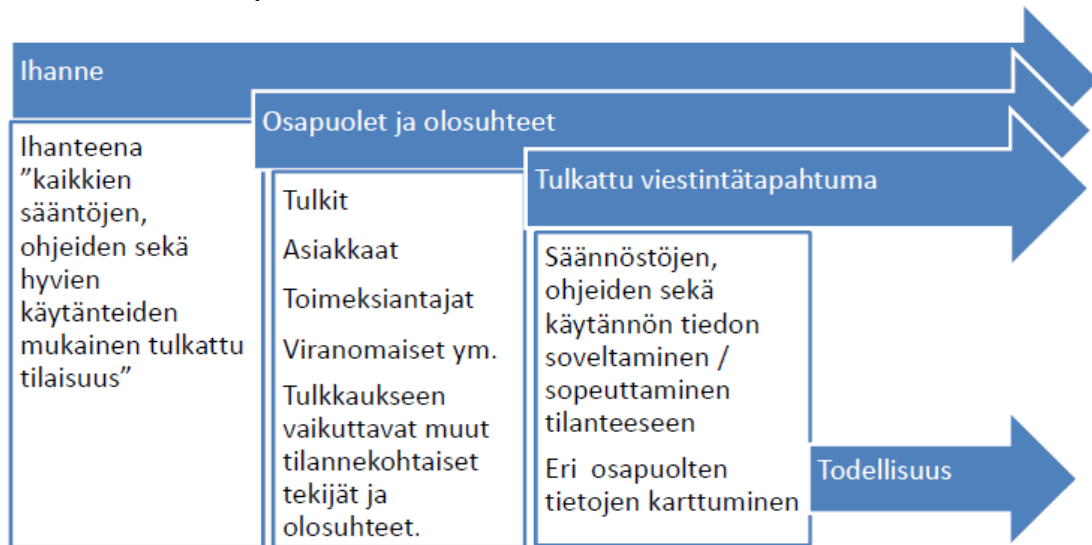
käytännön kokemus on yleensä tulkkien toimesta koottu kollektiivisesti oman yhteisön toiminnan tueksi. Joskus tieto voi myös olla yksittäisen yksilön tietoa, jota hän joko pitää vain omana hiljaisena tietonaan tai verbalisoi myös muille. Kuvio 2 havainnollistaa, miten tulkkauksesta saatu kokemus siirtyy tiedon kokoamisen ja verbalisoinnin kautta vakiintuneeksi, yleensä kirjallisessa muodossa kuvatuksi, tiedoksi toimivasta käytänteestä. Tätä toimivaa hyvää käytännettä voidaan pitää ”ihanteena”, joka usein preskriptiivisesti vahvistaa miten asioiden tulisi olla.

Kuvio 2. Tiedon siirtyminen todellisuudesta ihanteeseen.

Ihanteena voidaan kuvion 2 perusteella pitää tulkattua tapahtumaa, joka etenee kaikkien sääntöjen, ohjeiden ja hyvien käytänteiden mukaisesti. Kuvio on kuitenkin kaavamainen eikä heijasta tulkattaviin tapahtumiin olennaisesti kuuluvaa dynaamisuutta ja niihin liittyviä epävarmojakin tekijöitä. Tilaisuuteen osallistuvien eri osapuolten tiedot, taidot ja ominaisuudet tuovat siihen omat aineksensa, kuten myös tulkkien ja muiden osapuolten tiedot itse tulkkaukseen liittyvistä ohjeista, säännöistä ja käytänteistä. Siirtymisen ihanteesta todellisuuteen kuvion 3 mukaisesti merkitsee eri sääntöjen ja ohjeiden soveltamista käytännön tulkkauksilanteissa juuri siinä yhteydessä toimivalla tavalla.

Kuvio 3. Tiedon siirtyminen ihanteesta todellisuuteen.

Kuten luvussa 3 todettiin, eri osapuolet voivat osallistua tulkkauksen kentällä tapahtuvaan toiminnan kehittämiseen. Osapuolet saavat tulkattujen viestintätapahtumien kautta kokemusta hyvin ja huonosti toimivista käytänteistä. Siksi kulku ihanteesta todellisuuteen ei lopu tulkattujen viestintätapahtumien päätyttyä, vaan siihen osallistuneet osapuolet voivat taas karttuneella tiedollaan tuoda aineksia alan kehittämiseen.

Tate ja Turner (1997/2003: 374) toteavat, että samalla tavalla kuin urheilijat ja urheilu-tuomarit ovat kohdanneet peleissä ajan saatossa uusia tilanteita ja haasteita, myös tulkeilta on vaadittu, että he "pelaavat pelinsä" parhaansa mukaan. Pelin pelaaminen perustuu pelin sääntöihin, mutta osapuolet ja olosuhteet vaikuttavat sääntöjen soveltamiseen ja loppujen lopuksi tulkattavassa viestintätapahtumassa sääntöjä sovelletaan ja myös sopeutetaan tilanteen erityispiirteiden mukaan.

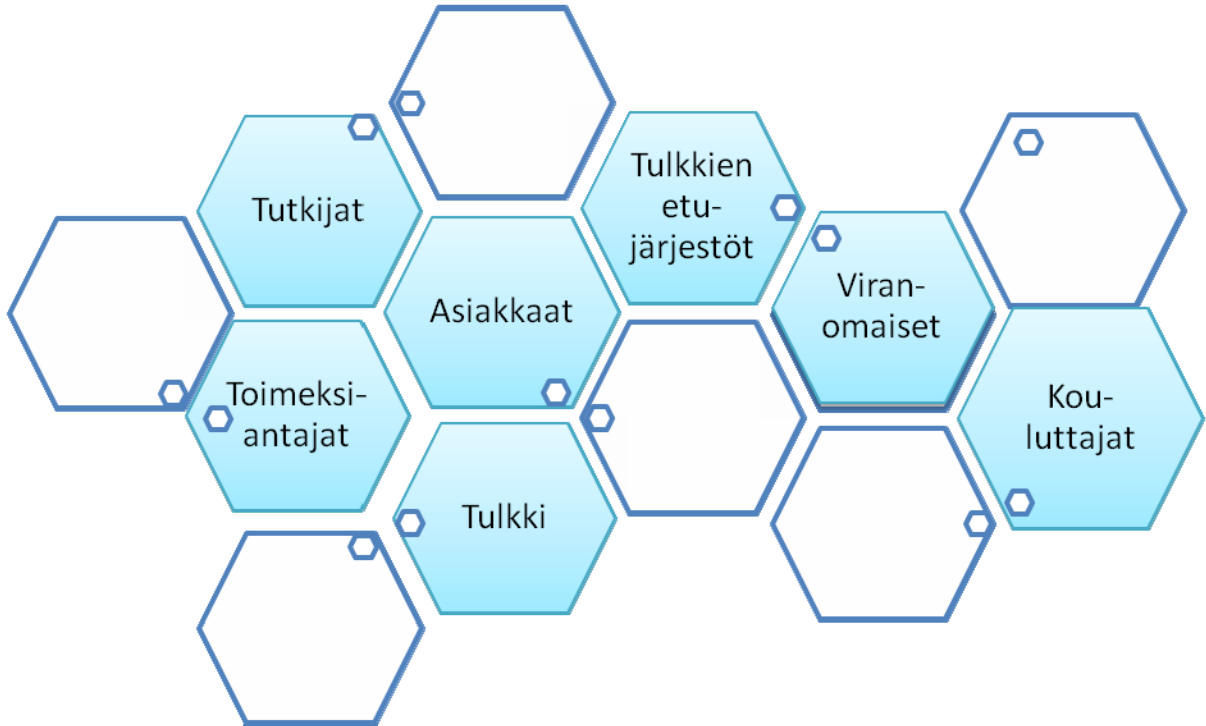
Siirtyminen ihanteesta todellisuuteen ei ole aina ongelmaton. Olosuhteissa ja muissa ns. tilannekohtaisissakin tekijöissä (Vik-Tuovinen 2006: 40–124) voi olla monenlaisia tulkkausta vaikeuttavia aineksia, eikä kaikilla tulkkeina toimivilla henkilöillä ja muilla osapuolilla ole tietoa ohjeista, säännöistä ja käytänteistä (Kinnunen & Vik-Tuovinen 2011). Tämän tapaiset olosuhteisiin ja osapuoliin liittyvät tekijät muodostavat myös osan siirtymästä ihanteesta todellisuuteen, ja ne vaikuttavat siihen, että todellisuus ei aina ole ihanteen kaltainen.

6 Pohdintaa

Tulkki on vain yksi osapuoli tulkkauksen kentällä, ja monet muut osallistujat ja tahot vaikuttavat suoraan tai epäsuorasti tulkattavaan tapahtumaan sekä toimintaan tulkkauksen kentällä yleensä. Vaikuttaminen voi tapahtua eksplisiittisesti esimerkiksi etujärjestöjen ja viranomaisten ohjeistuksilla. Se voi kuitenkin myös ilmetä hiljaisen tiedon muodossa, kuten tulkkien välisenä yhteistyönä tai tulkin ja toimeksiantajan yhteistointana. Kuviossa 4 on esitetty joitakin tulkkauksen kentällä vaikuttavia tahoja. Kuvi-

ossa on kuitenkin myös tyhjiä kuusikulmioita kuvaamassa muita mahdollisia vaikuttavia tahoja.

Kuvio 4. Tulkkauksen kentällä vaikuttavia tahoja.

Tate ja Turner (1997/2003: 382) toteavat tulkkeja ohjeistavien tahojen lähtevän siitä, että tulkit käyttävät ohjeistuksia järkevällä tavalla harkiten. Ammattisäännöt ja muut ohjeet antavat myös tulkeille tukea, jos tulkkauksen muiden osapuolten toivomukset ja mielipiteet ovat tulkkauksen kannalta kohtuuttomia. Tekemäni tulkkien haastattelut osoittavat, että tulkit sopeutuvat tilanteisiin ja ottavat huomioon asiakkaiden toiveet silloinkin, kun se vaatii sääntöjen sopeuttamista ja joustamista. Eräs tulkki toteaa mm., että vakioasiakkaasta ”oppii, miten heidän kanssaan kirjoittaa sopimuksia, minkälaisia palveluja he haluavat meiltä tai minkälaisiin tilanteisiin voi joutua”. Toinen tulkki mainitsee, että joskus tulkki tulkattavien kanssa matkustaessaan saattaa myös suostua avustamaan ryhmää jonkinlaisena matkanjohtajana. Asiakkailta ei aina ole riittävästi tietoa tulkkauksen järjestämisestä, ja silloin tulkki opastaa ja neuvoo.

Kehittämisen kohteita on sekä yksittäisten tulkattavien tapahtumien järjestelyissä että tulkkauksen kentällä yleisesti. Tulkit kaipaavat joskus itse tarkempia ohjeita ja koulutusta siitä, miten ohjeita voidaan soveltaa eri tilanteissa (vrt. Tate & Turner 1997/2003: 382). Tulkkien haastattelut osoittavat, että tulkit haluavat parannusta tulkkien ja toimeksiantajien väliseen yhteistyöhön ja joskus myös saman tulkattavan tilaisuuden tulkkien yhteistyöhön.

Toimintatutkimuksen spiraali voi toimia perusrakenteena vuorovaikutuksessa ihanteen ja käytänteen välillä. Kun jokin tulkkauksen kentällä toimiva taho huomaa ongelman tai kehitettävän kohteen, asiaa kannattaa selvittää tarkemmin. Selvityksessä tarvitaan kysei-

sen tahon sisäistä keskustelua ja ongelman kartoittamista, johon voi osallistua myös ulkopuolisia tahoja. Esimerkiksi kaupunginvaltuutettujen esille nostamien kehittämistarpeiden selvitysvaiheessa työssä olisi hyvä ottaa huomioon kaupungin hallinnon, valtuutettujen ja käytännön tulkkauksen asiantuntemus. Selvityksen jälkeen voidaan laatia suunnitelma ongelmien ratkaisemiseksi ja tarpeisiin vastaamiseksi. Mahdollisten toiminnan muuttamista koskevien päätösten jälkeen on uudistetun toiminnan testauksen, havainnoinnin, arvioinnin ja reflektoinnin aika. Mikäli ratkaisu ei vielä tyydytä, parannetaan suunnitelmaa edelleen.

Uusi tieto ja uudet käytänteet on välitettävä eri toimijoille toiminnan kehittämisen jälkeen, oli sitten kyse laajamittaisesta tulkkien ammattisäännösten uudistamisesta tai tietyn toistuvan tulkkaustilanteen kehittämisestä. Uudistuksista on tiedotettava ja tarvittaessa uudistuksille on myös esitettävä perusteluja. Toimintatutkimuksen mukaan tiedonkulku ja kehityksen tulosten soveltaminen toimintaan toimivat parhaiten, jos muutoksen kohteena oleva yhteisö on itse osallistunut kehittämiseen. Joskus yhteisön muodostavat hyvin laajat ryhmät, kuten tulkkien etujärjestö tai suuri asiakasryhmä, joiden kaikki jäsenet eivät ole omalla panoksellaan osallistuneet kehittämistoimintaan. Silloin uudistuksista tiedottaminen ja uudistusten soveltaminen käytäntöön on erityisen haastavaa.

Todellisuuden ja ihanteen kohdatessa korostuvat tulkkauksen eri osapuolten valppaus kehittämiskohteiden havaitsemisessa sekä vuorovaikutus ja viestintä eri osapuolten välillä. Yhteistoimintaa tarvitaan myös muutosvalmiuden varmistamiseksi ja muutosten toteuttamiseksi. Harkinta ja eri näkökohtien arviointi ovat olennaisia siirryttäessä todellisuudesta ihanteeseen ja ihanteesta todellisuuteen. Tähän reflektointiin voivat osallistua kaikki tulkkauksen kentällä vaikuttavat tahot.

Kirjallisuuslähteet

AIIC 2012a. *Code of professional ethics*. Saatavissa: <http://aiic.net/code-of-ethics> [viitattu 30.11.2012].

AIIC 2012b. *AIIC Professional standards*. Saatavissa: <http://aiic.net/professional-standards> [viitattu 30.11.2012].

Aaltola, Juhani & Leena Syrjälä 1999. Tiede, toiminta ja vaikuttaminen. Teoksessa Heikkinen, Hannu L.T., Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.). *Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja*. Jyväskylä: Atena kustannus, 11–24.

Abdallah, Kristiina 2012. *Translators in Production Networks. Reflections on Agency, Quality and Ethics*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology. Joensuu: University of Eastern Finland.

BiLingCo 2012. *Bilingualism and communication in organizations*, BiLingCo. Saatavissa: <http://www.uwasa.fi/tutkimus/tutkimusryhmat/bilingco/ohjelma/> [viitattu 30.11.2012].

Carr, Wilfred & Stephen Kemms 1986. *Becoming Critical. Education, Knowledge and Action Research*. London: Routledge Falmer.

EULITA & ECBA 2010. *Vademecum. Guidelines for a more effective communication with legal interpreters and translators*. Saatavissa: <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/ps/Vademecum.pdf> [viitattu 14.12.2012].

Gustavsson, Bernt. 2000. *Kunskapsfilosofi. Tre kunskapsformer i historisk belysning*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Hallintolaki 6.6.2003/434

Heikkinen Hannu L.T. & Jyrki Jyrkämä 1999. Mitä toimintatutkimus on? Teoksessa: Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.). *Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 25–62.

Heikkinen, Vesa 2000. Konvention kentillä – kertomuksia kielitöistä. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä: *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus, 267–296.

Holmgren, Kristian. 2009. *Tolkens tysta kunskap*. Härnösand: Härnösands folkhögskola.

Hytönen, Niina & Terhi Rissanen (toim.) 2006. *Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab.

Kielilaki 6.6.2003/423

Kinnunen, Tuija & Gun-Viol Vik-Tuovinen 2011. Oikeustulkin työ – yhteistyön etiikkaa. Teoksessa: Niina Nissilä & Nestori Siponkoski (toim.). *VAKKI Symposium XXXI. Kieli ja etiikka*. Vaasan yliopiston käännteorian, ammattikielten ja monikielisyiden tutkijaryhmän julkaisut N:o 38, 141–152.

Kiviniemi, Kari 1999. Toimintatutkimus yhteisöllisenä prosessina. Teoksessa: Hannu L.T. Heikkinen, Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.). *Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 63–83.

Polanyi, Michael 1966. *The Tacit Dimension*. Garden City, N.Y.: Doubleday.

Piehl, Aino & Inkaliisa Vihonen 1999. *Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi? Selvää suomea kansainvälisesti*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Rolf, Bertil 1991. *Profession, tradition och tyst kunskap*. En studie i Michel Polanyis teori om den professionella kunskapens tysta dimension. Övre Dahlkalshyttan: Bokförlaget Nya Doxa.

Rikoslaki 19.12.1889/39

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2102a. *Asiakkaan työkalupakki*. Saatavissa http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/asiakkaan-tyokalupakki/ [viitattu 30.11.2012].

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2012b. *Tulkin ammattisäännöstö*. Saatavissa <http://www.sktl.fi/@Bin/33666/tulkin+ammattisäännöstö.pdf> [viitattu 30.11.2012].

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2012c. *Asioimistulkkausohjeet*. Saatavissa: <http://www.sktl.fi/@Bin/33669/asioimistulkin+ammattisäännöstö.pdf> [viitattu 30.11.2012].

Tate, Granville & Graham H. Turner 1997/2003. *The Code and the Culture. Sign-language interpreting – in search of the new breed's ethics*. Teoksessa: Franz Pöchhacker & Miriam Shlesinger (toim.) *The Interpreting Studies Reader*. London & New York: Routledge, 373– 383.

Wadensjö, Cecilia 2011. *Interpreting in theory and practice: Reflections about an alleged gap*. Teoksessa: Cecilia Alvstad, Adelina Hild & Elisabet Tiselius (toim.) *Methods and Strategies of Process Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 13–21.

Vik-Tuovinen, Gun-Viol 2006. *Tolkning på olika nivåer av professionalitet*. Akta Wasaensia Nr 153. Språkvetenskap 29. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Vik-Tuovinen, Gun-Viol 2011. *Developing professional thinking and acting within the field of interpreting*. Teoksessa: Cecilia Alvstad, Adelina Hild & Elisabet Tiselius (toim.) *Methods and Strategies of Process Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 301–315.

¹ Tutkimusryhmän toiminta on käynnistynyt vuonna 2010. Tutkimushankkeen *Kaksikielisyys ja monikulttuurinen Suomi – hyviä käytänteitä ja tulevaisuuden haasteita erikoisalaviestinnän kontekstissa* tavoitteena on selvittää, minkälaiset vuorovaikutuksen toimintakulttuurit ja toimintamallit parhaiten tukevat organisaatioiden kaksikielisyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa.